

מבט על, גיליון 518, 16 בפברואר 2014

בקיעים במשפחת הג'האד העולמי בסוריה

יורם שוייצר, אליאור אלבחרי ואילן שקלרסקי

הודעתו של מנהיג אל-קאעדה המרכזי על התנערותו מארגון "האומה האסלאמית של עיראק וסוריה רבתי" (המוכר בראשי התיבות שלו בערבית דאע"ש – אל-דוולה אל-אסלאמיה ללעיראק וא-שאם) עוררה עניין תקשורתי רב והפתיעה רבים. אולם חיכוכים בין אל-קאעדה המרכזי לבין שותפיו לדרך הג'האד העולמי אינם מחזה נדיר, וכך גם סכסוכים בקרב השותפים והתומכים של הארגון. ראוי לציין כי עימות פומבי בולט כזה כבר פרץ לפני מספר שנים בין מנהיג אל-קאעדה בן לאדן וסגנו דאז, אימן אל-זוואהירי לבין אבו-מצעב אל-זרקאוי, מי שייסד והנהיג את ארגון אל-קאעדה בעיראק, ממנו צמח לימים דאע"ש.

ההכרזה הפורמאלית והפומבית הנוכחית של אל-זוואהירי לא נוצרה יש מאין, אלא היוותה עוד שלב בהתפתחות בינו לבין אבו-באכר אל-בעידאדי, ראש ארגון הדאע"ש. זרעי העימות ניטעו כבר במחצית הראשונה של השנה שעברה, כאשר אל-בעידאדי הכריז על דעת עצמו, באפריל 2013 על איחוד בין ארגון "המדינה האסלאמית בעיראק" לבין ג'בהת אל-נוצרה בסוריה והקמת ארגון בשם "האומה האסלאמית של עיראק וסוריה רבתי" (דאע"ש). כבר למחרת, הודיע מפקד ג'בהת אל-נצרה, אבו מחמד אל-ג'לאני, כי הוא מסתייג מהאיחוד וכי אינו מכיר בו. תגובתו המתריסה של אל-ג'לאני, אשר נשלח לסוריה על ידי אל-בעידאדי עצמו, עוררה חשש בקרב הנהגת "האומה האסלאמית בעיראק" שהגולם קם על יוצרו וכי אל-ג'לאני כופר בסמכותם. בשל כך, החליטו מפקדי המדינה האסלאמית בעיראק להקים ארגון גג שיחלוש על כלל הפעילות בעיראק ובסוריה מעל לראשו של מפקד ג'בהת אל נצרה.

מנהיג אל-קאעדה המרכזי, אימן אל-זוואהירי ניסה לתווך בין הצדדים וגייס לצורך כך תומכים בעמדתו, ביניהם מקורבו נאצר אל-ווחיישי, מנהיג אל-קאעדה בתימן. בכך ניסה אל זוואהירי לשמור על אחדות השורות ובה בעת לשמר את מעמד הבכורה שלו כמנהיג אל-קאעדה המרכזי. משכשלו המגעים לפיוס, פרסם אל-זוואהירי קלטת שמע ביוני 2013 ובה ביטא את הצורך של כל אחד משני הארגונים לפעול בארץ מושבו המרכזי, קרי, "האומה האסלאמית" – בעיראק (דאע"ש), וג'בהת אל-נוצרה – בסוריה. אולם אל-בעידאדי דווקא בחר להגיב בנקיטת צעדים מעשיים, כדי לממש את כוונתו לפעול בשתי המדינות גם יחד, ואכן מאמצע שנת 2013 העלה את פרופיל הנוכחות של דאע"ש בסוריה, זאת במקביל להגברה משמעותית של פעילות ארגונו גם בעיראק. ביטוי לפעילותו המוגברת בעיראק ניתן היה לראות לאחרונה כאשר אנשי ארגונו השתלטו זמנית על פלוגיה ורמאדי, השוכנות במחוז אנבאר שבמערב המדינה. גם בסוריה, הפך דאע"ש לדומיננטי מבין שני ארגוני הג'האד העולמי והוא אף הצליח להשתלט על כמה עיירות בצפון, שהבולטת בהן היא רקה, שבה מתגוררים מאות אלפי תושבים. כמו כן נכבשו על ידי פעיליו אזורים נוספים בצפון מזרח סוריה, ובהם חלקים רחבים במחוז דיר א-זור.

במרוצת הזמן שחלף מראשית פרוץ העימות, התפתחו מחלוקות ועימותים בשטח בין אנשי דאע"ש לבין גורמי אופוזיציה אחרים כגון "הצבא הסורי החופשי" ולוחמים מקרב החזית האסלאמית, אשר הכריזה על הקמתה בסוריה בנובמבר 2013. עימותים אלה באו לידי ביטוי בהתנגשויות אלימות בין אנשי דאע"ש לבין אנשי החזית, שכללו חיסולים הדדיים וחטיפות פעילים. התנגשויות דומות התפתחו גם בין אנשי דאע"ש לבין אנשי ג'בהת אל-נצרה והתרחשו לאחרונה בדרומה של רקה ובדיר א-זור.

עיקר הביקורת שנמתחה על אנשי דאע"ש עסקה בהתנהגותם הברוטלית כלפי האוכלוסייה המקומית וניסיונם לכפות את חוקי השריעה על התושבים המקומיים. התנהלות זו מצאה את ביטויה בענישה קשה של מי שסטה מפרשנותם הקשוחה לחוקי האסלאם, באכיפה קפדנית על לבוש אסלאמי מלא לנשים, באיסור על עישון וניגון מוסיקה בפומבי. בדצמבר 2013,

בראיון פומבי ראשון שהעניק לאל-ג'זירה הסתייג מנהיג אל-נוצרה מדרכו של דאע"ש וטען, כי פעולותיו הן פושעות וכופרות. תגובת דאע"ש לא אחרה להגיע ודובר מטעם הארגון פרסם קלטת ובה איים לרסק את המתנגדים לדרכו של הארגון ואף הציע פרס כספי לכל מי שיערוף את ראשו של לוחם מארגון מתחרה. לנוכח המשך הביקורת הגורפת על ארגונו, פרסם גם אל-בעידאדי מנשר שבו הוא נחלץ להגנת אנשיו בטענה כי הארגון שבפיקודו מושיט יד לפיוס, וכי אנשיו עושים הכול כדי להגן על המוסלמים נגד אויביהם כאשר עיקר לחימתם מכוונת נגד אויבי האסלאם הכופרים השיעים בעיראק ובסוריה. בניסיונו להבליט את מעמדו כמנהיגם של גורמי הג'יהאד העולמי ולמנוע התרחבות השסע בשורותיהם קרא אל-זוואהירי, בקלטת שמע שפרסם בינואר 2014, לעצור את האלימות בין הארגונים האסלאמיים הלוחמים באסד, ולהקים מועצה שתגשר על המחלוקות על סמך עקרונות השריעה וההלכה האסלאמית. אולם נראה, כי בשלב זה, אל-בעידאדי לא מתכוון להיכנע לתכתיביו של מנהיג אל קאעדה. ביטחונו העצמי הרב – עקב ההצלחות שנחל דאע"ש בעיראק ובסוריה בתקופה האחרונה – ואמונתו בצדקת דרכו כמי שמציית לדרך שהתווה הנביא מחמד, באו לידי ביטוי בדבריו הפומביים האחרונים שבהם קבע כי בין הנחיות הניתנות בידי אדם (בכוונתו לפסיקותיו של אל-זוואהירי) לבין דבקות בדרכו של הנביא, אותה הוא וארגונו מייצגים ככתבם וכלשונם, הבחירה ברורה.

למלחמה הפנימית העזה בין גורמי האופוזיציה ובראשם הארגונים האסלאמיים השלכות הן בסוריה והן במערב. ראשית, הפלגנות ההולכת ומחריפה בין הארגונים הסלפים, שמטרתם הראשונית הייתה להתמקד בלחימה בשליט הסורי, בשאר אל-אסד, וכעת מקדישים את מרבית מאמציהם ללחימה פנימית בינם לבין עצמם, משחקת לידי של הנשיא הסורי. שנית, העימות בתוך המחנה הסלפי-ג'יהאדיסטי מהווה עבור מדינות המערב הזדמנות לנסות ולבלום את האיום המתגבר, הנרקם נגדם מצד גורמי הג'יהאד העולמי, אשר מתבססים בסוריה ומאיימים לפרוץ ממנה בעתיד אל רחבי העולם. היריבות המרה והטינה בין פעילי הארגונים הללו מאפשרת כר נרחב ופורה לפעולות גיוס, תעמולת נגד ואף ניצול העימות הפנימי כדי להחלישם ולהבאיש את ריחם ודימוים בעיני מתגייסים פוטנציאליים חדשים לשורותיהם. אולם, על אף שבשלב זה לא נראה כי העימות הפנימי הזה כבר הגיע לכדי מלחמת אחים כוללת, ועל אף התדמית הפרגמטית יחסית לה זוכה ארגון ג'יהאד אל-נוצרה בתקשורת העולמית אל מול יריבו הברוטלי מעיראק, מומלץ שלא לטעות ולחשוב שאחדות החזון של הארגונים הללו נפגעה. שניהם שייכים לאותו זרם רעיוני ויונקים מאותם מקורות אידיאולוגיים. תכניתם האסטרטגית לגבי חזון הקמת מדינת הלכה אסלאמית במודל הטאליבן – זהה. ההבדל הוא בעיקר בנכונות של ג'יהאד אל-נוצרה לדחות, בשלב זה, מטעמי נוחות, את המערכה האמיתית על אופייה ההלכתי של סוריה למועד מאוחר יותר לאחר שיוכרע המאבק מול הנשיא אסד.

מעקב אחר אופן התפתחות המערכה בין הארגונים עשוי לסייע גם לישראל להיערך טוב יותר לקראת האיום הצפוי לה מנוכחותם ופעילותם של כשלושים אלף פעילי ג'יהאד עולמי על מפתן גבולותיה, ומהווה לדברי ראש אמ"ן, אביב כוכבי, את אחד מארבעת האיומים המרכזיים לביטחונה הלאומי של ישראל בשנה הקרובה.

יורם שוייצר הוא ראש תכנית המחקר טרור ומלחמה בעצימות נמוכה
אליאור אלבכרי ואילן שקלרסקי הם מתמחים בתכנית המחקר טרור ומלחמה בעצימות נמוכה